

MINNE SANAT MENEVÄT?

Yksi kielitieteen kiinnostavista kysymyksistä on, mistä sanat tulevat. Alkuperäkysymyksiin vastaa- vat etymologit. *Etymologia*-sananjuurit ovat to- tuudessa (kreikan *eteos*), ja tiettävästi etymologeil- ta tiedustellaankin toisinaan, mikä on jonkin sanan ”todellinen” tai ”oikea” merkitys.

Sanoilla on siis historia, jopa synty tai ainakin alkuperä. Mutta onko sanoilla myös kuolema, lop- pu? Tiedämme, että sanat tulevat jostain. Harvem- min kysytään, minne sanat menevät.

Kun tarkkailee korona-ajan keskusteluja, ei voi välttyä ajatukselta, jonka mukaan on paljon sanoja, jotka vain käväisevät luonamme. Tällaisia piipah- taita – toivottavasti – ovat monet julkaisussa *Ko- ronavirustautiin (COVID-19) ja poikkeusoloihin liit- tyviä termejä ja ilmaisuja* esitellyt sanat.

Täytyy myöntää, että ei tule ikävä, jos tämän- kaltaiset sanat häipyvät julkisuudesta: *arvonlisäket- ju, evästyskeskustelu, kantataudinkantaja, koneellinen annosjakeluyksikkö, läikkyminen (zoonoottinen laji- siirtymä), passiivinen immunisaatio, reaktogeenisuus, RO-luku, ryvästymä, tartuntahuippu, valmiusnormi, vasta-ainevälitteinen immuunivaste, viruskuljetinro- kote, virusvektori...*

Julkaisu sisältää koronaan liittyvien alojen erikoiskieltä, myös tieteellistä sanastoa. Tieteestä pulpahtaakin eri tilanteissa yleiskielisiin yhteyk- siin sanoja, jotka saattavat kalskahtaa monen kori- viin oudoilta, jopa käsittämättömiltä. Tällainen sanasto saattaa elää julkisuudessa vain hetken ja kadota sinne jonnekin, kun tilanne muuttuu. Sanat eivät siis kuole, ne palaavat karsinaansa.

Kielessä on paljon myös nukkuvaa tai horros- tavaa sanastoa. Moni menneen ajan sana lepää si- joillaan, ehkä noustakseen joskus uuteen kukois- tukseen, *sati* joku *hoksnokka* keksii virvoittaa sanan uuteen elämään.

Osa nohduista sanoista on saatu talteen sanastoihin ja sanakirjoihinkin. Yksi merkittä- vimmistä suomen sanojen leposijoista on vuosina 1951–61 ilmestynyt *Nykysuomen sanakirja*, joka ku- vaa 1900-luvun alun kieltä. Sen yli 200 000 sana- artikkelin joukossa on lukemattomia 2000-luvun ihmisille vieraita sanoja. Kukahan herättelisi hen- kiin vaikkapa *sapun* (eräs tanhu), *sarvaksen* (hir- vas) tai *satkan* (sumppu)? Ehkä modernissa mer- kityksessä?

Vanhoiden sanastojen silmäily on oiva konsti purkaa omia kieleen liittyviä luonnollistumia. Esi- merkiksi *tiede* on meille tätä nykyä sanana selviö, mutta vielä 1800-luvulla tarjolla oli muun muassa sellaisia sanoja kuin *tietomus*, *tiedustus* ja *tiedäntö*.

Sairastaa-sanana vaihtoehto oli *tauteentua*, ja sairaala voisi hyvinkin olla *poto*- tai *siukkahuone*. Tahhi *tautila*.

Lähteet

Koronavirustautiin (COVID-19) ja poikkeusoloihin liittyviä termejä ja ilmaisuja fi-sv-en-ru. <https://vnk.fi/documents/10616/3457861/Koronavirustautiin+%28COVID-19%29+ja+poikkeusoloihin+liit- tyvi%C3%A4+termej%C3%A4+ja+ilmaisuja+%28fi-sv-en-ru%29>

Martti Rapolan 1800-luvun sanasto. https://sanat.csc.fi/wiki/Rapolan_1800-sanasto

Nykysuomen sanakirjan näköisversio. https://www.kotus.fi/sanakirjat/muut_sanakirjat/nykysuomen_sanakirja_%281951-1961%29

VESA HEIKKINEN

Kirjoittaja on suomen kielen dosentti ja tietokirjailija.

Twitter: @tosentti